

Դռները մարմար քար տաշաց,
կանթեղը վառ սուրբ Օհանէս:

կանթեղը վառ զօր գիշերի,
ինչ մարդ որ քեզ միտըն բերի,
կապտես դու թաղ ու գերի,
Զուք կողմո ճառ սուրբ Օհանէս:

Ճառերը շարաց սուրբ վանդն,
ինձի չէ քցես տանջա՞ գն,
վարդան օղլոյս աղայճանգն,
խնդիրքս առ սուրբ Օհանէս:

4. Բարոյական-խրատական:

ա. Մարդըն պիտի ա:

Մարդըն պէտի ա խոնար կենայ,
եթէ ֆայմ ու յուշ ունենա.
Մտածի լավ բան հասկանա,
Համ էլ իրնից ջուշ ունենա:

Ջուշ անի, յիսկի չէ սառի,
Դոր կանթեղ մաշլիսին վառի.
Քաղցրաճայն յուղիղ բառբառի,
Լեզուն քաղցր անուշ ունենա:

Անուշ կենայ, սիրուն բարթի,
Որ խօշըն գայ ամէն մարթի.
Օրինակ մին շօնչայ վարթի,
Վուշ թէ ձեռին փուշ ունենա:

Փուշ օրինակ է սատանի,
Որ նայղաստ է մարթի ջանի.
Կէ խափի, ճամփից կէ հանի,
Մարդ պէտի ա թաշվիշ ունենա:

Թաշուշ անի ամէն վախտի,
Որ շարըն իրան չէ յաղտի.
Տեղ ունենա մէջ գրախտի,
Աղթկն ըզգուշ ունենա:

Ալազվերդին է մէղայոր,
Իսկի տեղից չունի շնոր.
Եթէ լինի արժանաւոր,
Պէտի ա խրիսա փուշ ունենա:

բ. Ավարի խօսողըն:

Ավարի խօսողըն եթէ մտածի,
Թէ դաբ ուրըն ընդդեմ ինչ բան կուբերի,
Բնութեան շարժմանը բերան կու բանցի,
Յունանութեամբ գլխին թիֆան կու բերի:

Միտկտ սրնթաց է, մի գցի չարին,
Ետ քաշէ, սրտուժըտ հաւաքէ բարին.
Մարմինըտ տկար է, մի տայ խափարին,
Կէ գցի խորխորատ, զնդան կու բերի:

Ես Ալազվերդին եմ, նման մահադի,
Գուքըթ մի փախարկի դուղ ալաղակի.
Ինչ մարտ որ առասպիալ օրէնքըն փագի,
Չանձըն շարշարելով գիվան կու բերի:

գ. ինչ մարդ որ:

Ինչ մարդ որ մարդու հետ սիրելի լինի,
Պէտի ա, որ ամէն ժամ իրուր ջան ասեն.
Ինչքան հառփայ լինի, որ խմի գինի,
Ինչ պէտի ա խօսարով հայ հայվան ասեն:

Եղպարութեան ով կարէ պահէ,
Որ ջան դուրբան անի ու խաթըն շայէ.
Սիրտըն որ կտրվի չի սաղնա գայի,
Այսուհետ եռափուլը թէ քանհան ասեն:

Ամէն տեղ կու ճարվի ճարտար գրայդիր,
Անուշ թարգմանելով հասկանայ ընդիր.
Ալազվերտի անկաջովը դու լար,
Ել չէ խօսաս, որ քեզ վատայբան ասեն:

Հարգանքներով չարատարակեց՝ ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

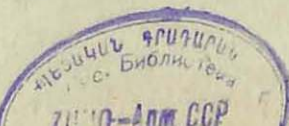
ՀԱՅ ԲԺՅՈՒՆԱԿԱՆ ՁԵՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հետագայ հատուածը այս օրերս միայն
գտայ Պարիսի Bibliothèque nationaleի Հայ-
երէն ձեռագիրներու հաւաքածոյին 257-րդ
թուահամարը կրող հատորին վախճանը:

Ջանաղան հեղինակներու գործերէն քա-
ղուածներ, խառն տաղեր ու պատմական կոո-
րիկներ պարունակող փաթիկ հատոր մ'է ձեռա-
գիրը, ընդօրինակութիւն մը, որուն թուականը
յայտնի չէ, ոչ ալ ընդօրինակիչին անունը, բայց
ըստ ամենայն հաւանականութեան 17-րդ դարու
կը վերաբերի այն, քանի որ անոր մէջ տեղ մը
1616 թուականը նշանակուած կը տեսնանք:

Հատուածը՝ որ բժշկական է, մեծ կա-
րեւորութիւն մը թէեւ չ'ընծայեր, սակայն հարկ
կը համարիմ ծանօթացնել զայն, նախ՝ իբր ամ-
բողջացում այն աշխատասիրութեանս, զոր
1889ին հրատարակած եմ Պարիսի Ազգ. Մա-
տենագարանի Հայ բժշկական ձեռագիրներու
մասին¹, ապա իբր հայ բժշկական հնութիւն

¹ Տե՛ս «ԱՐԵՎԵԼՔ», Կ. Պոլսոյ, Թիւ 1730, 1731,
1733, 1734, Հոկտեմբեր եւ Նոյեմբեր 1889:

մը, այդու ցոյց տալու համար, թէ մեր պապերը ուր որ ալ ըլլային, անտարբեր երբեք չէին մնար, բռնակալան կարեւոր նիւթերու մասին օտարէն բաներ մը քաղելու, եւ անոնց վրայ գոնէ փոքրիկ գրութիւն մը արձանագրելու, որպէս զի ներկայ եւ ապագայ սերունդներ օգտուէին անկէ:

Գրողը կը յայտնէ՝ ինչպէս պիտի կարգանք, թէ այս հատուածը ինքը թարգմաններ է Իլով քաղաքին մէջ, Փոանգներու գրքէն, եւ Հայոց Ռկնթուին՝ այսինքն $(1065 + 551) = 1616$ ին:

Հատուածը հետեւեալն է նոյնութեամբ, եւ վերնագիրն է՝

«Պատմութիւն Կապուտ քարին»:

«Այս է որ իւրն Կոյլ տալի կու ասեն թուրքերէն. ինքն կապուտ քար մի է, եւ իր բնութիւնն տաք է եւ չոր է, բ տրճէն. իւր առաջին գործն այն է որ առողջացնէ զաչաց լոյսն, եւ վերջնէ զմթանալն, եւ զաւելի ցեղուցեղ հիւանդութիւնն տանի որ ի աչքն լինի, եւ սրբէ զսպիտակն, եւ տանի զմշուշն, եւ զարցունքն կտրէ եւ զկարմրութիւնն եւ զտաքութիւնն տանի, եւ այսպէս գրած են զինքն:

Ա՛ռ մէկ գաւաթ յիստակ ջուր եւ դիր զայս քարս ՚ի յայն ջուրն եւ թող այնչափ որ մինչեւ որ ողջոյն ընդ քեզ ասես, ա. անգամ, եւ հան զքարն ՚ի դուրս, եւ ա՛ռ սակաւ մի բամպակ եւ թաց ՚ի յայդ ջուրսն եւ կաթեցոյ յաչքն. բայց գիտացիր որ յառաջն խիստ տաքութիւն կուտայ այլ յետոյ շուտով կու հովնայ. եւ ինքս զարմանալի է որ զաչքն կուխտիկէ, զի փորձած է որ ՚ի ձիերուն աչքն զերթ ըղունկ կուլինի աստով կուծակեն եւ այն տեղն կուհասցնեն, գ. հեղ նայ կուազատի ՚ի ցաւէն: Եւ այլ կուսպանէ եւ կուխտիանէ զցեղոցեղ հիւանդութիւն որ երակնուն ՚ի մէջն կուլինի յորժամ օծեն. լսէ մանտր եւ օծ ՚ի ցաւած տեղն կտրէ զայն ցաւն եւ ազատիս ՚ի հիւանդութենէ:

Եւ այլ օգտէ ամենայն խոցերու թէ հին լինի եւ կամ նոր: Ա՛ռ զայս քարս եւ դիր ՚ի ջուրն մինչեւ որ հաւատամք մի ասես լման, թէ կամիս լուայ այս ջրովս եւ կտոր մի լաթ թաթիւնէ ՚ի ջուրդ եւ ՚ի վերայն դիր, զհին փթած մսերն տանի եւ առողջ թողու, բայց այնչափ լուանաս մինչ որ օգտէ, իսկ ինքս շուտով կուլաւցնէ աստուծով, եւ այլ որ մարդ խոց ունենայ ՚ի փայծաղն եւ ՚ի թուքն նա, թուքն աղի լինի այսով լաւանայ զկուրծքն օգտէ: Եւ այլ գործ

ողջացնելոյ զայն հիւանդութիւն որ լոսեն եւ ցանեն որ է կերցաւն, որ ասեն խօրայն եւ աք(լ)իլայ, եւ է այն հիւանդութիւն որ կուծապղի ամենայն մարմինն եւ թէ լինի ջերմութիւն ՚ի խոցերոյ եւ նեղէ զմարդն այս ջրովս լուանաս զայն տեղն որ հիւանդութիւն կայ, ե. զ. հեղ նա խափանէ եւ լաւցնէ: Եւ այլ օգտէ այն ցաւուն որ լաթինն ասէ մարիղկայ, որ է ինքն սուսկն որ է մայասիլ, եթէ այս ջրովս թանաս լաթ մի եւ ի վերայ կապես օգտէ եւ ողջանայ աստուծով:

Ապա ինչ որ պիտենայ այն ատենն գրվես զքարս եւ առնուս զջուրն եւ ՚ի բան տանիս որ չի հնանանայ ջուրն: Եւ զինքն թարգմանեցաք ՚ի գրոց Փոանգաց թվին Ռկնթ, Իլով քաղաքին, բայց իրենս ՚ի գործ տանիլն դժար է աղէկ գիտացիր, զի ով որ մարդոյն բնութիւնն չիճանաչէ եւ դեղ անէ նայ մեծ զեն կուհասցնէ մարդոյն, պատրաստ կացիք որ չի լինիք բժիշկ անգէտ. վասն զի ամենայն ցաւ որ ՚ի պալլամէ, եւ ՚ի սէվտայէ լինայ նա այս դեղս օգտէ, իսկ որ ՚ի սաֆրայէ եւ ՚ի յարենէ լինի, նոցա զէն կանէ:

Եւ օգտէ բորին եւ մրջնոցին որ օծեն իւր ջրովս կամ գրվեն իւր ջուրն եւ դենն այսպիսի սնկանն օգտէ: Դարձեալ այրեն զայս քարս եւ աղան, մարդոյ կամ կնոջ ՚ի ամօթոյ տեղն խոց կենայ վասն անկարգ ցանկութեանց պատճառէ այս օգտէ նոցա, որ ոչ զօրանայ ցաւն եւ ճուտամ լինայ, այլ խափանէ զայն պիղծ վնասն եւ աղատէ ՚ի ցաւէն օգնութեամբ աստուծոյ. եղբայրք՝ իւրսն փորձեցաք անգիրն ճօհար մի է փառք աստուծոյ ամէն:

Կապուտքար կոչուածը Sulfate de cuivre անուն ծանօթ ակնաղեղն է (Collyre), որ վաղնջական ժամանակները սկսած, շատ գործածական էր աչքի այլեւայլ հիւանդութիւններու համար, բայց այսօր գրեթէ էքուած է այն:

Հայ թարգմանիչը անոր բուժական յատկութիւնները մի առ մի թուելով հանդերձ՝ կը մոռնայ սակայն ցոյց տալ անոր չափը, չըսեր թէ որքան պէտք է անկէ առնել ու ջուրի մէջ լուծել:

Ձի յիշատակեր նաեւ թէ կապուտ քարը որչափ ժամանակ պիտի մնայ ջուրին մէջ, ու կը բաւականանայ ըսելով՝ «մինչեւ որ ողջոյն ընդ քեզ ասես, ա. անգամ» եւ կամ՝ «մինչեւ որ հաւատամք մի ասես լման» այս ձեւ ժամանակաչափութիւնը դեռ գոյութիւն ունի մեր հայ ընտանիքներու մէջ, սովորութիւն՝

